

Çocukların Ödül ve Ceza Algıları ile Öğretmenlerin Disiplin Hakkındaki Görüşleri

Şenay ÖZEN ALTINKAYNAK¹, Hatice UYSAL BAYRAK², Necdet TAŞKIN³, Berrin AKMAN⁴

¹ Dr., Kafkas Üniversitesi, ozensenay@gmail.com

² Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, huyisal@ohu.edu.tr

³ Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, netaskin@gmail.com

⁴ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, bakman@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 19.03.2017

Kabul Tarihi/Accepted: 21.03.2018

e-Yayın/e-Printed: 06.06.2018

DOI: <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.735>

ÖZ

Öğretmenler tarafından ceza ile disiplinin sıkça karıştırıldığı ve istenmeyen davranışlara yönelik sıklıkla ödül-ceza stratejilerinin kullanıldığını öne süren alan yazından hareketle; bu çalışmada çocukların ödül-ceza algılarının ve öğretmenlerin disipline ilişkin görüşlerinin ne olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışması kullanılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi seçilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ilinde resmi ilköğretim okullarında görev yapan 22 okul öncesi öğretmeni ve bu okulların anasınıflarına devam eden 69 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma verilerinin toplanması için yarı yapılandırılmış çocuk ve öğretmen görüşme formları kullanılmıştır. Araştırmanın verileri betimsel nitel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, çocukların daha çok ödülün maddi yönünü vurguladıklarını göstermektedir. Çocuklar tarafından oyundan çıkarılma-oyuna alınmama şeklindeki ikinci tip cezanın daha çok ifade edildiği göze çarpmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ödül ve ceza yöntemini kullanmalarının yanı sıra çocukları sürece dahil etmeden sınıf kurallarını belirleyerek disiplini sağlamaya çalışmaları, öğretmen merkezli katı disiplin anlayışının etkin olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: ödül, ceza, disiplin, sınıf yönetimi, okul öncesi.

Reward and Punishment Perceptions of Children with the Opinions of Teachers about Discipline

ABSTRACT

The literature is based on discipline and punishment stirred frequently and often used to the reward-punishment strategy for unwanted behavior by teachers. This research aimed to determine what their views on the discipline of the teachers and perception of children about reward-punishment. Case studies method of qualitative research design was used in this research. Easily accessible sampling method of purposeful sampling was selected. The study group of this research consisted from 22 preschool teachers working in public primary schools in Ankara and 69 preschool children ongoing to these schools. Semi-structured interview children and teacher forms were used in the collection of data. Research data were analyzed using descriptive qualitative analysis technique. The findings from this study indicated that the rewards were stressed more materialistic by children. The second type punishment is noteworthy that the was more expressed by the children. Used of reward and punishment methods by teachers as well as provided discipline by defining the class rules without involving children had shown that teacher-centered approach of strict discipline were effective.

Keywords: reward, punishment, discipline, classroom management, preschool.

1. GİRİŞ

Son yıllarda öğretmenlerin, yöneticilerin ve ailelerin karşılaştıkları; ancak baş etmekte zorlandıkları en önemli problemlerin başında çocukların istenmeyen davranışları ile okullarda yaşanan şiddet olayları gelmektedir. Bu tarz tutum ve davranışlar, eğitim ve öğretimin kalitesini düşürmekte; öğretmenlerin

motivasyonunu olumsuz yönde etkilemekte ve onları çözüm konusunda çaresiz bırakmaktadır (Uysal, Burçak, Tepetaş & Akman, 2014; Yılmaz, 2007).

Çocukların gelişimlerinin desteklenmesinde, olumlu davranışlar kazanmalarında ve bu davranışların kalıcı olmasında, okula karşı olumlu tutum geliştirilmesinde ve ilkokula hazırlıkta okul öncesi eğitimin önemi büyüktür. Okul öncesi eğitimde ders yerine etkinliklerin yer alması, teneffüsün olmaması, çocukların bütün gün bir arada olmaları nedenleri ile okul öncesi dönem, tesadüfe bırakılmayacak kadar önemli, bilimsel ve sistemli düzenlemeler gerektiren özel bir dönemdir. Bu bağlamda bu dönemdeki çocuklarla çalışan öğretmenlerin sahip olduğu sınıf yönetimi becerileri ayrıca anlam kazanmaktadır (Akgün, Yazar & Dinçer, 2011; Uysal, Akbaba Altun & Akgün, 2010). Kişilik gelişiminin önemli ölçüde tamamlandığı bu dönemde, çeşitli nedenlerle ortaya çıkan davranış sorunları, ilerleyen yıllarda çocukların arkadaşları ve sosyal çevreleri ile olan etkileşimini olumsuz şekilde etkileyecektir. Dolayısıyla, davranış sorunlarının erken yaşlarda belirlenmesi, nedenlerinin ortaya çıkarılması ve çözümlenmesi, olumsuz davranışın kalıcı olmaması açısından oldukça önemlidir (Derman & Başal, 2013). Bu süreçte eğitim programlarının nitelikli şekilde gerçekleştirilmesi için öğretmenlerin etkili sınıf yönetimi becerisine; ayrıca istenmeyen davranışların ortaya çıkmasını önleyebilme, bu davranışlarla karşılaştığında giderebilme ve sosyal gelişimlerini destekleme stratejilerine sahip olması gerekmektedir (Uysal, Akbaba Altun & Akgün, 2010; Uysal, Burçak, Tepetaş & Akman, 2014).

Sınıf yönetimi, çok önemli bir öğretim becerisidir. Bununla birlikte öğretmen yetiştirme programlarında olumlu sosyal etkileşimi ve öğrenme sürecinde aktif katılımı teşvik edici bir öğrenme ortamı oluşturmayı içeren öğretmen eylemleri genellikle daha az görülmektedir (Aküzüm & Nazlı, 2017; Burden, 2010; Maitland El Amri, 2013). Sınıf yönetiminde önemli olan çocuklara eleştirel düşünmeyi öğretmek, çocukların kendilerine toplumsal yönden verimli davranış kuralları ve değerler oluşturmalarına yardım etmektir (Akman, Çörtü, Özden & Okyay, 2004). Bunun yanı sıra başarılı bir sınıf yönetimi, proaktif yaklaşımla sınıftaki istenmeyen davranış problemlerini önlemeyi öğretmeli ve davranış beklentilerini öğretme-pekiştirme, öz disiplinli çocukları motive etme gibi stratejileri kapsamalıdır. Küçük yaşta çocuklar bile doğru şeyi doğru zamanda yaptığı için öğretmeni tarafından yüreklendirildiklerinde kendilerini denetlemeyi öğrenebilmektedir (Thompson, 2007).

Sınıf yönetimi, önleme boyutundan ve birçok sorunu engellemeye yardımcı olan sınıf yönetimi ilkelerinden oluşmaktadır (Savage & Savage, 2010). Sınıf yönetimi bir süreçtir ve disiplin, bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Öğretmen sınıf içerisinde disiplini ne kadar sağlayabiliyorsa, etkinliklerinde de o oranda başarılı olmaktadır. Disiplini sağlayamayan öğretmen ise etkinliklerinde zamanının büyük bir kısmını disiplini sağlamak için harcamakta, öğretim faaliyetlerine yeterince vakit ayıramamaktadır. Bu da öğretmenin performansının düşmesine yol açmaktadır. Sınıf disiplininin sağlanabilmesi için öğretmenlerin, sınıf yönetimi ve disiplini hakkında bilgilendirilmeleri ve kendilerini yetiştirmeleri şarttır. (Yılmaz, 2007). Disiplin, itaat ve düzenin uygulanması olarak tanımlanabilir. Bu uygulama, olumsuz davranışın dıştan düzeltilmesi ya da cezalandırılması anlamına gelmektedir. Disiplin olumlu olarak tanımlandığı zaman amaç özdisiplin, özdenetim ve sorumluluk oluşturma olmaktadır. Disiplin, ödül-ceza sistemi ya da cezalandırma vasıtasıyla olumsuz bir çağrışıma neden olmaktadır (Scarpaci, 2007). Disiplin, çocuklara sorumluluk almayı öğrenmeleri için yardımcı olmak, özdenetimin öğretilmesi amacıyla istenmeyen davranışa tepki vermek ve çocukların kişiliklerine saygı duymak anlamına gelmektedir. Disiplin, güç uygulamasının olumsuz bir yan uygulaması değildir. Bireylerin eğitimin en önemli amaçlarına erişmesine, özdenetimin gelişmesine ve sorumluluk almaya yardımcı olma fırsatıdır. Bu bakımdan disiplin herkesin önemli bir eğitim bileşenidir ve sağlıklı bireylerin gelişiminde kesinlikle çok kritiktir. Çocukların davranışlarına tepki verirken bu tanım açık bir rehber niteliğindedir (Savage & Savage, 2010). Sınıf disiplininin amacı, çocuğa kendi davranışlarını denetleme, değerlendirme yeteneği kazandırmaktır. Çocuğun içinde yaşadığı toplumun değerlerine göre yaptığı eylemlerin hangisinin doğru ya da yanlış olduğunu algılama yeteneğini kazanmasında öğretmenin rolü çok önemlidir. Bu yüzden öğretmen, çocuğa istenen davranışı öğretmeli ve çocuğu bu davranışı yaparken izlemelidir. Disiplin, bireye içsel denetim kazandırmak için yapılan bir eğitimidir (Alkan, 2007). Davranış problemleri olan çocukların sayısının giderek artması, erken çocukluk döneminde oluşan davranış problemlerinin önlenmesini ulusal bir öncelik haline getirmiştir. Disiplin politikaları sosyal ve akademik başarıyı teşvik etmek için erken çocukluk eğitim programlarına alt yapı

oluşturma konusunda yardım etmektedir (Longstreth, Brady & Kay, 2013). Empatinin gelişiminde, benlik algısı, disiplin, sosyal normlar ve kurallar rol alır. Doğru ve etkili disiplin ise bu kavramların sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamaktadır (Tahiroğlu, vd., 2009). Tüm disiplin türlerinin temelinde etkili sınır koyma becerisi yatmaktadır (Wolfgang, 2005).

Etkili bir kural sistemi, ceza veya ödüle dayalı değildir ve çocuklar tarafından kolaylıkla kabul edilebilmektedir. Kurallar öz disiplini aşlamayı desteklerken sonuçlar da kuralları desteklemektedir. Sonuçlar, ceza değildir; ancak uygulanan eylemler üzerinde karşılıklı olarak anlaşmaktır. Bu doğrultuda çocuklar uymak zorunda oldukları kurallara olumsuz olarak tepki verirken, kendi seçtikleri sonuçları kabullenmektedirler. Disiplin ve ceza terimleri, bir otorite tarafından verilen olumsuz yaptırım anlamında birbirinin yerine kullanılmaktadır (Scarpaci, 2007). Oysa disiplin ve ceza birbirine karıştırılmaması gereken iki kavramdır. Ceza, istenmeyen davranışa tepkidir; disiplin ise istenmeyen davranışı önlemeye yöneliktir (Alkan, 2007). Ceza, öğretmenlerin onaylamadıklarını belli etmek için kullanılan bir geribildirimdir ve geribildirimler içinde en olumsuzudur (Tunstall & Gipps, 1996). Ceza, yüzyıllardır kullanılan bir davranış yönetim tekniğidir. Katı cezaların sorun çıkaranları iyi çocuklara çevirmeyeceği eğitimciler tarafından bilinse bile her yaşta çocuğa en yaygın yöntem olarak kullanılmaktadır. Ceza aslında uzun süreli problemlere yol açan kısa süreli bir çözümdür. Cezalandırılan çocuklar, davranışlarını kontrol edebilen öz disiplinli bireyler olamazlar. Çocuklar için olumlu davranış yönetim planı yapıldığında cezanın sınıfta oynadığı rol azalmakta, olumlu stratejilerin önemi artmaktadır (Thompson, 2007). Problemlerle başa çıkmada yetersiz öğretmenler istenmeyen davranışlar karşısında gereksiz cezalandırma yoluyla, ortamı olumluya döndürmek bir yana daha gergin bir ortam oluşmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle sınıf ortamında bozulan dengeyi tekrar sağlamak ve olumlu bir sınıf atmosferi yaratmak, etkili öğretmenlik becerisi gerektirmektedir (Öztürk, 2002). Sınıf yönetimi konusunda yeterli ve etkili bir okul öncesi öğretmeni, sınıfta zamanının çoğunu disiplin sorunlarıyla uğraşmak yerine eğitime ayıracaktır. Ayrıca çocuğun okul öncesi eğitimi sırasında birtakım kuralları ve davranışları benimsemiş olması, onun daha sonraki okul yaşantılarını da olumlu yönde etkileyecektir (Denizel Güven & Cevher, 2005).

Öğretmenlerin sınıf içi disiplini sağlamaya yönelik uygulamaları, öğretmenlik mesleğini tanımlamaları ve dolayısıyla bu konudaki yaklaşımları ve donanımları ile ilgilidir (Demir, Şahin & Kartal, 2012). İstenmeyen davranış gösteren çocuklarla karşılaşan eğitimciler kendilerini genellikle çaresiz hissetmekte ve çocukları diğer disiplinlere sevk etmektedirler. Bazı eğitimciler ise sınıfta davranış problemleri olan çocuklarla baş etmek için gerekli olan becerilere, yeteneklere ve stratejilere sahip olduklarının farkında değildirler (McGinnis & Goldstein, 2003). İstenmeyen davranışın oluşmasına yol açabilecek koşulları ortadan kaldırarak her çocuğun öğrenme sürecine katılmasını sağlamak odak noktasıdır. Etkili sınıf yönetimi, öğretmenlerin tepkisel olmaktan çok önleyici olmaları, istedik davranışları belirlemeleri ve bu davranışları çocuklara kazandırmaları ile yaratılabilmektedir (Sadık, 2002/a). Etkili öğretmenler, sınıf yönetiminde olumlu disiplin yöntemleri, edimsel öğrenme ve problem çözme stratejilerini kullanmaktadırlar (Bear, 1998). Martin, Linfoot ve Stephenson (1999) öğretmenlerin istenmeyen davranışları yönetmek için kullandıkları stratejileri; fiziksel olmayan ceza (sözlü kınama, yoksun bırakma), çocuğu okulda başka bir personelin yanına gönderme (müdür, uzman, danışman ya da başka bir sınıfın öğretmeni), okul dışı profesyonel yardım alma, olumlu stratejiler (çocukla durumu ayrıntılarıyla konuşmak, olumlu davranışları överek desteklemek) olmak üzere dört başlık altında gruplandırmıştır.

Öğretmenlerin sınıfta disiplini sağlamak için cezanın yanı sıra başvurdukları bir diğer yöntem ödüllendirme. Öğretmenler, ödülü çocukların bir davranış ya da etkinlik sırasındaki çabalarını ödüllendirme isteklerini ifade etmek için kullanmaktadırlar ve geribildirimler içinde en olumlusudur (Tunstall & Gipps, 1996). Çocuklara yönelik geribildirimler ve ödüller, çeşitli şekillerde olabilir. Özellikle belli bir performans seviyesine eriştiren pekiştiricilerin önceden verildiği ödüller, çocukları daha fazlasını yapmaları için güdülemektedir. Bu durum ise başarıya götüreceği şekilde çalışmaya devam etmeleri için çocukları güdülemeye yardımcı olmaktadır. Ödüller, yazılı ve sözlü ödül, nesnel ödüller (incik çocuk, övgüler), etkinlik ödülleri, özel ayrıcalıklar (oyun oynama fırsatı, özel materyal kullanma, özel bir etkinliğe katılma), sembolik ödüller (iftihar listesi, övgü mektupları gönderme), öğretmen ödülleri (öğretmenle bir şey yapma fırsatı) gibi çeşitli şekillerde

verilebilir (Burden, 2010). Öğretmenler özel sosyal beceriler ve davranışları gösteren çocuklara ödül vermektedir. Bu tip geribildirim, davranışın belli türlerini pekiştirmek ve teşvik etmek için kullanılmaktadır (Tunstall & Gipps, 1996).

Davranış problemlerinin en aza indirilmesinde, çocuklar için bir gruba ait olmayı ve topluma uyum sağlamayı kolaylaştıracak davranış değişikliklerini oluşturmak ve uygun olmayan davranışları azaltmak gerekmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında bu görev öğretmene düşmektedir. Okul öncesi dönemde sergilenen davranış problemlerinin esas özelliklerinin öğretmenler tarafından bilinmesi ve geliştirilecek stratejilerin buna göre yapılandırılması büyük önem taşımaktadır (Akman, vd., 2011). Okul öncesi dönemde ortaya çıkan istenmeyen davranışları önlemek ve bu davranışlara müdahale etmek için öğretmenlerin etkili sınıf yönetimi stratejilerini edinmeye, sınıflarında düzeni sağlamaya yardımcı olan disiplini oluşturmaya ihtiyaçları vardır. Öğretmenler tarafından ceza ile disiplinin sıkça karıştırıldığı ve istenmeyen davranışlara yönelik sıklıkla ödül-ceza stratejilerinin kullanıldığını öne süren alan yazından hareketle; bu çalışmada çocukların ödül-ceza algılarının ve öğretmenlerin disipline ilişkin görüşlerinin ne olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Ödül ve ceza kavramlarına ilişkin çocukların görüşleri ile disiplin kavramına ilişkin öğretmen görüşlerini inceleyen bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmaları, araştırmacının bir programı, olayı, etkinliği, süreci bir ya da birden fazla kişiyi derinlemesine incelediği sorgulama biçimi olarak ifade edilmektedir (Creswell, 2007). Bir duruma ilişkin etkenlerin bütüncül bir yaklaşımla derinlemesine araştırıldığı durum çalışması, bu etkenlerin ilgili durumdan nasıl etkilendiklerine ve bu durumu nasıl etkilediklerine de odaklanmaktadır (Cohen vd., 2005; Yıldırım & Şimşek, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi seçilmiştir. Patton'a (2002) göre amaçlı örneklem, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Amaçlı örneklem yönteminden kolay ulaşılabilir durum örnekleme, erişilmesi kolay olan bir durum seçilmesi nedeniyle araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu, Ankara ilinde resmi ilköğretim okullarında görev yapan 22 okul öncesi öğretmeni ve bu okulların anasınıfına devam eden 69 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 22'si de kadındır. Öğretmenlerin 21'i lisans, 1'i ise yüksek lisans mezunudur. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin okudukları lisans türü incelendiğinde; 18'i okul öncesi öğretmenliği, 4'ü ise çocuk gelişimi programından mezun olmuştur. Öğretmenlerin mesleki kıdemleri 3 yıl ile 15 yıl arasında değişmektedir. Çalışma grubunu oluşturan çocukların 37'si kız, 32'si ise erkektir. Çocukların yaşları 60-72 ay arasında değişmektedir. Çocukların 28'i daha önce okul öncesi eğitimden faydalanmasına rağmen 41'i ilk defa okul öncesi eğitim kurumlarına gelmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verilerinin toplanması için yarı yapılandırılmış iki görüşme formu (çocuk görüşme formu ve öğretmen görüşme formu) kullanılmıştır. Bu formların her biri için beş sorudan oluşan taslak formlar hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak görüşme formlarının amaca uygunluğunu, anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini belirlemek için dört konu alanı uzmanının görüşleri alınmıştır. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda çocuk görüşme formundan bir soru çıkarılmış, taslak formlardaki diğer sorular olduğu gibi kabul edilmiştir. Daha sonra sorular 3 çocuk ve 2 öğretmen üzerinde ön uygulama yapılmış ve herhangi bir sorun ile karşılaşılmamıştır. Çocuk görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çocukların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde, çocukların ödül ve ceza kavramlarına ilişkin algılarını belirlemeye yönelik sorular (tanımları, uygulanma zamanları) yer almaktadır. Öğretmen görüşme formu da iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik bilgilere yönelik sorular yer alırken ikinci bölümde öğretmenlerin disiplin algılarını, gerekliliği konusundaki görüşlerini ve disiplini sağlamada kullandıkları stratejileri belirleme yönelik sorular yer almıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen iki görüşme formu ile elde edilmiştir. Veriler öğretmenlerin önceden belirlediği katılımcıların kendilerini rahatça ifade edebileceği bir ortamda ve zaman diliminde elde edilmiştir. Her bir katılımcı ile birebir görüşme yapılmıştır. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler ortalama 15 dakika, çocuklar ile yapılan görüşmeler ise 10 dakika sürmüştür. Görüşmelerde 3 araştırmacı görev almıştır. Bir soruları yönelmiş diğerleri ise görüşmeleri kayıt altına almıştır. Ayrıca bu iki araştırmacı gerektiği durumlarda katılımcılardan açıklama yapmasını istemişlerdir. Bu sayede olası veri kayıpları önlenmiştir. Görüşme sonuçları, görüşme formuna kaydedilmiştir. Analizlerde sınıflandırma, sorulan sorular temel alınarak yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için elde edilen veriler, dört araştırmacı tarafından ayrı ayrı ve bireysel olarak kodlanmış ve analiz edilmiştir. Daha sonra bu analizler karşılaştırılarak ortak bir karara varılmıştır.

Betimsel nitel analizlerde, görüşülen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu nedenle bu çalışmada da öğretmenlere ve çocuklara ait görüşlerin doğrudan alıntılarla desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Böylece araştırmanın iç güvenilirliği artırılmıştır. Araştırmanın dış güvenilirliğini arttırmak için araştırmacının sonuçları elde edilen verilerle ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Ayrıca araştırmadaki ham verilerin, başkalarının istemesi ya da farklı çalışmalara katkı sağlaması için saklanması, yolu ile dış güvenliliğin artırılması sağlanmıştır.

Araştırmanın iç geçerliliğini sağlamak için görüşme formlarının hazırlanması ve analizi sürecinde 3 okul öncesi eğitimi ve 1 ölçme ve değerlendirme alan uzmanı yer almıştır. Araştırma süreci ayrıntılı olarak betimlenerek ve süreçte yapılanlar açıklanarak araştırmanın dış geçerliliği artırılmıştır. Bu amaçla araştırmanın yöntemi (model, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama araçları, verileri toplama ve analiz etme), bulgular ve tartışma kısmı başka çalışmalarla karşılaştırılabilecek şekilde ayrıntılı olarak sunulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde çocukların ödül ve ceza konusundaki görüşleri ile öğretmenlerin disiplin konusundaki algıları iki alt başlık halinde sunulmuştur. Gizlilik esası göz önüne alındığı için katılımcıların isimleri yerine kodlamalar kullanılmıştır. Katılımcı çocuklar “Ç”, öğretmenler ise “Ö” harfi ile kodlanmıştır. Katılımcıların numaraları ise kodlarının yanına eklenmiştir. Çocukların ödül ve ceza kavramlarının ne olduğuna ve hangi durumlarda ödül ve ceza aldıklarına ilişkin bulgular şu şekildedir:

3.1. Çocuklara İlişkin Bulgular

3.1.1. Ödülün Ne Olduğuna İlişkin Görüşler. Araştırma kapsamında bu alt probleme yönelik olarak çocuklara “Ödül nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilerin analizi sonucunda ödülün tanımına yönelik beş alt tema ortaya çıkmıştır. Bu alt temalar “Öğretmen tarafından verilen malzeme veya semboller”, “Yarışmada kazanılan madalya-kupa”, “Hediye”, “Sevgi ifadesi”, “Cezalandırılmama” şeklindedir. Araştırmaya katılan çocukların çoğu (27 çocuk) ödülü, “öğretmen tarafından verilen malzeme veya semboller” olarak tanımlamıştır. 24 çocuk ise, ‘yarışmada kazanılan madalya-kupa’ olarak ifade etmiştir. Araştırmaya katılan çocukların çoğu öğretmen tarafından verilen gülen yüz, yıldız, çiçek gibi sembolleri ya da çikolata, şeker, bisküvi gibi malzemeleri ödül olarak tanımlanmışlardır. Bu konuda 7. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Ödül bir eşya demektir. Öğretmenimin dediklerini yapınca bana yıldız veriyor. Bazen de çikolata. Annemle babamı üzmediğimde de ödül kazanıyorum.” (Ç7)

Çocukların bazıları farklı spor türlerinde kazanılan kupa ya da madalyalara, sınıf içinde yapılan rekabete dayalı etkinliklerde kazanılan nesnelere, ya da aile içi ilişkilerde kıyaslamaya, yarışmaya dayalı etkinlikler sonucunda elde edilen eşyalara vurgu yaparak ödülü tanımlamışlardır. Bu alt temada ödülün ne olduğuna ilişkin bir başka çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Ödül kupa demektir. Kocamandır. Yanlarında tutma yeri vardır. Futbolcuların kupası ödüldür. Bazen küçük olur ödül. Yarışmayı kazanırsan boynuna takılan yuvarlak şeydir ödül. İpi olan yuvarlak şeydir.” (Ç5)

Çocukların bazıları yetişkinler tarafından kendilerine alınan bebek, araba, hayvan, lego, bisiklet, puzzle gibi hediyeleri vurgulayarak ödülü tanımlamışlardır. “Sevgi ifadesi”, alt temasına yönelik olarak, gülümseme, kucaklama, öpme, sevdiğini söyleme ifadelerini kullanmışlardır. Çocuklardan biri ise “*ceza almamaktır*” (Ç9) şeklinde ödülü tanımlamıştır.

3.1.2. Ödülün Ne Zaman Verildiğine İlişkin Görüşler. Araştırmada bir diğer alt problem doğrultusunda çocuklara “Ödül ne zaman verilir?” sorusu sorulmuştur. Bu alt probleme yönelik beş alt tema belirlenmiştir. Bu alt temalar, fiziksel hareketsizlik, yetişkin onayı, yarışma sonucu, iyilik yapma ve özel günler şeklindedir.

Çocukların çoğunluğu (17), öğretmenin verdiği etkinliği tamamladıklarında, oyuncakların toplanmasına yardım ettiklerinde, kitap okuma saatinde öğretmeni dinlediklerinde ve öğretmenin ya da anne babasının istediklerini yaptıklarında ödül kazanıldığını belirterek “yetişkin onayı” temasına ilişkin görüşler sunmuşlardır. Bu konuda 14. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğretmenin verdiği kağıttaki boyamayı yaparsak ödül kazanırız. Annem odanı toplarsan, benim üzmezsen ödül veririm diyor ben de üzmiyorum. Ödül kazanıyorum.” (Ç14)

Fiziksel hareketsizlik durumunda ödül alındığını ifade eden çocuklar (11 çocuk), sessizce oturduklarında, koşmadıklarında, sağa sola dönmeden ya da ellerini bağlayarak oturduklarında, masada kımıldamadan beklediklerinde öğretmenlerinin ya da anne abalarının kendilerine ödül verdiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda 23. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Sessiz olduğunda ödül verilir. Sessizce oturup yerimden kalkmazsam, konuşmadan önce parmağımı kaldırırsam ödül verir öğretmenim. Çiçek olunca da (kollarını bağlayarak oturma) ödül kazanabiliriz.” (Ç23)

Bu alt probleme ilişkin bir diğer alt tema yarışmadır. Çocuklar (10 çocuk) yarışmaya dayalı etkinlik ya da oyunlar sonucunda ödüle ulaşıldığını ifade etmişlerdir. Bazı çocuklar ise birisine (kardeş, büyük anne-baba, abla, abi, arkadaş, komşu) yardım etme, onu mutlu etme ve hayvan besleme durumlarında ödül kazanıldığına vurgu yapmışlardır. “Özel günler” kategorisine ilişkin görüş ifade eden 2 çocuk ise doğum günlerinde ödül almaya hak kazandıklarını belirtmişlerdir.

3.1.3. Cezanın Ne Olduğuna İlişkin Görüşler. Bu alt probleme yönelik olarak çocuklara “Ceza nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Cezanın tanımına yönelik altı alt tema ortaya çıkmıştır. Bu alt temalar “mahrum bırakılma”, “hapsedilme”, “sözel saldırganlık”, “fiziksel zarar”, “ortamdan uzaklaştırılma”, “zarar veren her şey” temalarıdır.

Bu kategoride çocuklar (27 çocuk) en çok mahrum bırakılma alt temasına ilişkin görüş belirtmişlerdir. Çocuklar dışarı çıkamama, bilgisayar oynamama, TV izlememe, hikâye okunmama, madalya alamama, yemek yiyememe, oyundan çıkarılma, oyuna alınmama eylemlerine vurgu yaparak bu alt tema doğrultusunda ceza kavramını tanımlamışlardır. Bu konuda 11. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Ceza annemin televizyon izlemek yasak demesidir. Öğretmenimiz de bize ceza verir. Cezalısan, oyun oynayamazsın der.” (Ç11)

Hapsedilme (16 çocuk) alt temasına ilişkin görüş belirten çocuklar odaya, banyoya, tuvalete, balkona kilitleme kavramları ile cezayı açıklamışlardır. Bu konuda 13. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Öğretmenim bana cezalısan kapının önünde dur derse ceza olur. Hem de arkadaşımızı düşürsek, kardeşimizi ağlarsa tuvalete kilitleli oluruz. Budur ceza.” (Ç13)

Çocukların bazıları (14 çocuk) bağırma, kızma, sert şekilde uyarma, hakaret etme kavramları ile “sözel saldırganlık” alt temasına ilişkin tanımlar yapmışlardır. Bazıları ise insanı üzen, mutsuz eden her şey diyerek “zarar veren her şey” alt temasına dikkat çekmişlerdir. 8 çocuk küçük yaş grubunun olduğu sınıfa gönderilme, yapılan yaramazlığı düşünmek için mola masasına gitme, kapının önünde bekleme, sınıfın dışına çıkarılma eylemleri ile “ortamdan uzaklaştırılma” alt temasına ilişkin tanımlar yapmışlardır. “Fiziksel zarar” alt temasına ilişkin tanımlar (5 çocuk), dayak, dövülme, ayakta bekleme, tek ayaküstünde durma kavramları ile açıklanmıştır.

3.1.4. Cezanın Ne Zaman Verildiğine İlişkin Görüşler. Bu alt probleme ilişkin olarak çocuklara “Ceza ne zaman verilir?” sorusu yöneltilmiştir. Cezanın verilme durumuna ilişkin alt temalar: “Yetişkinlerin

istemediği davranışların yapılması, fiziksel saldırganlık eylemi, başkalarını rahatsız etme, eşyalara zarar verme, etkinlikleri tamamlamama, yazılı kurallara uymama” olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocuklar çoğunlukla (33 çocuk) yaramazlık yapma, durmadan koşma, çok televizyon izleme, yemeğini bitirmeden sofradan kalkma, sınıf kurallarına uymama şeklinde yetişkinlerin onaylamadığı davranışlar gösterildiğinde ceza verildiğini ifade etmişlerdir. Cezanın verilme durumuna ilişkin bir diğer alt tema “fiziksel saldırganlık eylemi”dir. Bu konuda 30. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Arkadaşlarımıza vurursak, saçını çekersek, kolunu ısırırsak öğretmenimiz bize ceza verir.

Cezayı öğretmenlerimizi, annelerimizi ve babalarımızı onları iğzersek bize verir.” (Ç30)

Araştırmaya katılan çocukların “başkalarını rahatsız etme” (20 çocuk) alt temasına ilişkin kullandığı ifadeler, saygısızlık yapmak, gürültü yapmak, başkasına ait eşyaları izinsiz kullanmak, uyuyan birini zorla uyandırmak şeklindedir. Bu alt probleme ilişkin bir diğer alt tema “eşyalara zarar verme”dir. Bu alt boyutta çocuklar (5 çocuk) masayı/duvarı boyama, oyuncakları kırma, evdeki eşyaları bozma, kağıtları gereksiz yırtma durumlarında ceza verildiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda 42. çocuk görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Evde ya da okulda duvarı çizersek ceza alabiliriz. Oyuncaklarımızı kötü kullanıp bozarsak da ceza alabiliriz. Dikkatli olmalıyız.” (Ç42)

Cezanın verilme durumuna ilişkin diğer alt temalar “etkinlikleri tamamlamama” ve “yazılı kurallara uymama” şeklindedir. Çocuklar herhangi bir etkinliği tamamlamamaları ya da yanlış yapmaları durumlarında öğretmenlerin ceza verebileceğini belirtmişlerdir. Çalışma grubundaki 2 çocuk ise trafik kurallarına uyulmaması ve yasak alanlarda sigara içilmesi durumunda ceza alındığını belirterek yazılı kural ihlallerine dikkat çekmişlerdir.

3.2. Öğretmenlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın bir başka boyutunda okul öncesi öğretmenlerinin disiplin algıları incelenmiştir. Bu boyutta öğretmenlerin disiplin kavramını nasıl tanımladıklarını ve disiplinin gerekliliği ile ilgili görüşlerini ve disiplini sağlamada kullandıkları stratejileri belirlemeye yönelik sorular yer almıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin disiplin konusundaki algılarına ilişkin bulgular şu şekildedir:

3.2.1. Disiplinin Ne Olduğuna İlişkin Görüşler. Araştırmada bu alt probleme yönelik olarak öğretmenlere “disiplin nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilerin analizi sonucunda disiplinin tanımına yönelik üç alt tema ortaya çıkmıştır. Bu alt temalar “kurallara uyma”, “düzeni sağlama-düzeni bozmama yolu” ve “düzenli yaşam biçimi” şeklindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu (9 öğretmen) disiplini, önceden belirlenen yazılı ve yazılı olmayan kuralların yerine getirilmesi olarak ifade etmişlerdir. Bir diğer alt tema “düzeni sağlama-düzeni bozmama yolu” olarak disiplini tanımlayan öğretmenler (8 öğretmen) herhangi bir ortamda düzeni sağlamak ya da bozmamak kullanılan yöntem olduğunu vurgulamışlardır. Bu konuda 11. öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Disiplin bir ortamda düzeni sağlamak için gerekli olan yöntemdir.” (Ö11)

Çalışma grubunu oluşturan 5 öğretmen ise düzeni sağlamak için kural oluşturmak gibi sınırlı bir anlam yüklemek yerine disiplinin rutin yaşama biçimi olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda 14. öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Disiplin kişinin doğuştan beri sahip olduğu benimsediği ve uyguladığı yaşam biçimidir. Başkalarının yaşamına değil kendi yaşamına odaklanan ve şekil veren kişilerin benimsediği düzenli yaşam tarzıdır.” (Ö11)

3.2.2. Disiplinin Gerekliliğine İlişkin Görüşler. Bu alt tema doğrultusunda öğretmenlere “Disiplin gerekli midir?” sorusu yöneltilmiş ve düşüncelerini gerekçeleri ile açıklamaları istenmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin çoğunluğu (19 öğretmen) disiplinin gerekli olduğu vurgulamıştır. Öğretmenlerden ikisi disiplinin gereksiz olduğu, biri ise kararsız olduğu yönünde görüş belirtmiştir.

Disiplinin gerekliliğine ilişkin öğretmenlerin görüşleri incelendiğinde “düzeni sağlamak, hedefe ulaşmak, sosyal yaşama hazırlamak, okula uyumu kolaylaştırmak” şeklinde alt temalar belirlenmiştir. Öğretmenler en çok (10 öğretmen) düzeni sağlamak alt temasına vurgu yapmışlardır. Öğretmenler sınıfta, okulda, evde, toplumda

karmaşa yaşanmasını engellemek, düzenli şekilde işleyişi sağlamak, sistemli ve planlı yaşam sürdürmek için disiplinin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda 5. öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Disiplin gereklidir. Çünkü toplumda uyulması gereken kurallar konusunda bireyler bilinçlendirilmelidir. Disiplin olmazsa kargaşa olur, kaos olur, başboşluk olur.” (Ö5)

Disiplinin gerekliliğini “okula uyumu kolaylaştırmak” alt temasına uygun olarak açıklayan 22. öğretmen görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Disiplin gereklidir. Çünkü çocukların uyumunu kolaylaştırmak, belirli davranışları kazandırmak için, kurallara uymak ve sosyal yaşama çocukları hazırlamak için disiplin gereklidir.” (Ö22)

Disiplinin gereksiz olduğunu belirten öğretmenler “esnekliği engelleme” ve “özgürlüğü kısıtlama” gerekçelerini belirtmişlerdir. Bu konuda 12. öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Disiplin olursa çocuklar özgürce hareket edemezler. Katı kurallara uymak zorunda kalırlar. Bu da çocukları sıkar.” (Ö12)

Disiplinin gerekliliği konusunda kararsız olduğunu belirten öğretmenin görüşleri şu şekildedir:

“Kararsızım çünkü disiplin bazen gerekli olsa da bazen gereksiz olduğunu düşünüyorum. Şartlara göre değişebilir bence. Bazı koşullar çok sıkı disiplin gerektirirken bazı koşullarda özgürlük karşısındaki en büyük engeldir disiplin.” (Ö12)

3.2.3. Disiplini Sağlamadan Kullanılan Tekniklere İlişkin Görüşler. Öğretmenlerin disiplini kullanmada kullandıkları stratejilere ilişkin alt temalar “ceza, ödül, sınıf kurallarının önceden belirlenmesi, etkili iletişim, uyarı” şeklindedir. Öğretmenlerin çoğu (12 öğretmen) ceza alt temasını kullandıklarını belirtmiştir. Disiplini sınıf kurallarının ihlal edilmesi, istenmeyen davranışların ortaya çıkması durumunda disiplin sorunu yaşadıklarını ve ceza tekniğine başvurduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bazıları (11 öğretmen) ise olumlu davranışları ödüllendirdiğini, böylece model alma yoluyla disiplinin sağlandığını vurgulamışlardır. Bu konuda 7. öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Çeşitli davranışlar meydana geldiğinde disiplini sağlamak için ödül ve ceza yöntemini kullanırım. Böylece çocuklar ne yaptır ne yapmamaları gerektiğini öğrenirler.” (Ö7)

Bu alt probleme ilişkin bir diğer alt tema sınıf kurallarının önceden belirlenmesidir. Bu konuda 15. öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Sınıf kurallarını önceden belirlerim. Çocuklar neyin doğru neyin yanlış olduğunu önceden bildikleri için sınıf içinde disiplin sorunları çok fazla yaşanmaz.” (Ö15)

Öğretmenlerin bazıları (10 öğretmen) bireysel görüşmeler, sevgi, ilgi, empati kurma, seçenekler sunma, beden dilini etkin kullanma şeklindeki etkili iletişim yolları ile disiplini sağladıklarını belirtmişlerdir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular, çocukların daha çok ödülün maddi yönünü vurguladıklarını göstermektedir. Sadece 4 çocuk, ödülü “sevgi ifadesi” olarak tanımlayıp ödülün duygusal (manevi) yönüne dikkat çekmiştir. Tahiroğlu ve diğerlerinin (2009) disiplin yöntemleri ve davranış problemleri hakkındaki çalışmasında, en çok kullanılan ödüllerin “istediği şeyleri alma” ve “sevme-okşama, beğendiğini belirtme” olduğu belirlenmiştir. Ödül yöntemlerinin davranışlara nasıl yansıdığı araştırıldığında; en çok “para verme” ve en az “birlikte hoşlandığı herhangi bir etkinliği yapma” seçeneği ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaş değişkenine göre incelendiğinde, “para vermenin” yaşla arttığı, ancak diğer ödül verme yöntemlerinin yaşa göre azaldığı görülmüştür. Bu bağlamda çocukların ödülü maddi değeri olan bir nesne olarak tanımlamaları, yetişkinlerin tutum ve davranışlarından, ödül vermek için kullandıkları yöntemlerden kaynaklanabilir.

Araştırmaya katılan çocukların çoğunluğu öğretmenin verdiği etkinliği tamamlama, oyuncakların toplanmasına yardım etme, kitap okuma saatinde öğretmeni dinleme ve öğretmenin ya da anne babasının istediklerini yapma gibi davranışların sonucunda onaylandıklarını ve bu nedenle ödül kazandıklarını belirterek “yetişkin onayı” temasına ilişkin görüşler sunmuşlardır. Bu durumun, çocukların olumlu davranışlarının pekiştirilmesi yönünde bir engel olacağı düşünülmektedir. Çocukların, kendisine söylenenleri yaptıkları için ödül kazandıklarını düşünmeleri, yaptıkları olumlu davranışı göz ardı etmelerine neden olabilir. Ödüllerin

yalnızca yeteneği olanlar değil herkes için pekiştireç görevi gördüğüne emin olmak amacıyla çocukların tümüne ödül almak için makul fırsatlar sunulup sunulmadığına bakmak gereklidir. Bu sayede çocuklar başarıya yönlendirilecek şekilde çalışmaya motive edilmektedir (Burden, 2010). Tunstall ve Gipps'in (1996) çalışmasında öğretmenlerin ödülü belli başlı sosyal beceriler ve davranışlar gösterdiğine ya da etkinliği tamamlamak için çok çaba sarf ettiğine kanaat getirdikleri çocuklara verme eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Davranışa odaklanmak yerine yetişkine itaat durumunda ödül alındığını düşünme, ödülün bir araç olmaktan uzaklaşarak amaç haline dönüşmesine neden olabilir. Bu bulgu, "ödül nedir?" sorusundan elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Yetişkinlerin ödül verme gerekçesi ve zamanlaması, çocukların ödülün ne olduğu ve hangi durumlarda kazanıldığı konusundaki görüşlerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Araştırma kapsamında çocukların ceza kavramına ilişkin algılarını belirlemek için "ceza nedir?" sorusu çocuklara yöneltilmiştir. Çocukların ceza kavramına ilişkin çok sayıda ve çeşitlilikte tanım yaptıkları belirlenmiştir. Mahrum bırakılma (oyundan çıkarılma-oyuna alınmama) şeklindeki ikinci tip cezanın çocuklar tarafından daha çok ifade edildiği göze çarpmaktadır. Tahiroğlu ve diğerlerinin (2009) disiplin sağlama yöntemleri, çocukların davranış problemleri ve demografik özellikler arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçladıkları çalışmaya çocuğu 4-12 yaş arasında olan anne-babalar katılmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre en çok görülen davranış problemi "para ile ödüllendirme" ve "ceza amacı ile vurma" seçenekleri ile ilişkilidir. Erkek çocuklar kız çocuklara göre daha sıkça "dayak" ile cezalandırılmaktadır. Erkeklerde kız çocuklara göre anlamlı şekilde daha sık kullanılan ceza yöntemleri; "bağırarak, ceza vermekle tehdit etmek, hakaret etmek, küsmek ve başkalarına anlatmakla tehdit etmek" şeklinde belirlenmiştir. Kız çocuklarda ise "ceza vermeksizin yaptığının yanlış olduğunu anlatmak" daha çok kullanılmaktadır. Uysal, Akbaba Altun ve Akgün'ün (2010) okul öncesi öğretmenlerinin çocukların istenmeyen davranışları karşısında kullandıkları sınıf yönetimi stratejilerini ve bunların kullanım düzeylerini inceledikleri çalışmada öğretmenlerin tepkisel modeli benimseyerek davranışı yönlendirme ve otoriter yaklaşımları kullandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca istenmeyen davranışlar karşısında en çok sözel uyarı, sözel olmayan uyarı ve birinci tip ceza stratejilerini kullandıkları belirlenmiştir. Sadık (2002/b), okul öncesi öğretmenlerinin davranış problemleriyle baş etmek için kullandıkları yöntemlerin sözel uyarıda bulunma, açıklamalar yapma, fiziksel yakınlık kullanma, çocuğa bakma, birinci tip ceza, ikinci tip ceza ve rehberlik sağlama olduğu belirtmiştir. Ayrıca Sadık'ın (2004) okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştıkları davranış problemleriyle baş etmede izlenen yöntemlerin incelediği bir diğer çalışmasında, ilk sırayı sözel uyarının aldığı, gözlemler sonucunda öğretmenlerin istenmeyen davranışlar karşısında çocuklara yüksek sesle "sessiz ol, yerine otur, şikâyet etme, çalışmanla ilgilen gibi" emir verme eğilimlerinde oldukları tespit edilmiştir. Bu bağlamda araştırmada elde edilen bulgular, çocukların ceza algılarının yetişkinlerin tutum ve davranışlarından önemli ölçüde etkilendiğini düşündürmektedir. Ayrıca çocukların ödül kavramı ile ilgili sınırlı sayıda ve çeşitlilikte açıklama yapmalarına rağmen ceza kavramı ile ilgili çok sayıda görüş bildirmeleri, eğitimde ödül ve cezayı kullanmanın sakıncalarına dikkat çekmektedir. Çocukların cezayı tanımlarken sosyal ve duygusal yoksunlukların yanı sıra fiziksel şiddet içeren eylemleri dile getirmesi, çocukların sağlıklı gelişimleri karşısında cezanın oluşturduğu tehlikeyi açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmaya katılan çocuklardan birinin "madalya alamamayı" ceza olarak ifade etmesi, ödül ve cezanın bir başka olumsuz yönüne dikkat çekmektedir. Dökmen'e (2004) göre; okullarda ve işyerlerindeki ödüller, motivasyonu artırabilir; ancak dikkatli verilmemesi durumunda bazı ödüller, küskünlükler de yaratabilir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre çocukların davranışlarını değiştirmek ya da pekiştirmek için sürekli ödül kullanmak, ödül almaya olan bağımlılığı artırabilir. Ödüle bağımlı olan çocuklar, ondan mahrum bırakıldıklarında cezalandırıldığını düşünebilir. Madalya alma çocuk için başlangıçta bir ödülken, ödülün verilmemesi durumunda cezaya dönüşebilir. Bu nedenle eğitimde ödül kullanımının ceza kadar olumsuz etkiler yaratabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Araştırmanın ikinci boyutunda öğretmenlerin disiplin konusundaki algılarını belirlemek amaçlanmıştır. Öğretmenlerin disiplini genel olarak "önceden belirlenen yazılı ve yazılı olmayan kuralların yerine getirilmesi" şeklinde tanımladıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu, disiplinin gerekli olduğunu ifade ederken iki öğretmen disiplinin gerekli olmadığını belirtmiştir. Öğretmenler düzeni sağlamak, hedefe ulaşmak, sosyal yaşama hazırlamak, okula uyumu kolaylaştırmak gerekçeleri ile disiplinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Diğer iki öğretmen ise disiplinin eğitimde esneklik karşısında engel oluşturduğunu ve çocukların özgürlüklerini kısıtladığını ileri sürmüşlerdir. Öğretmenlerin sıklıkla karşılaştıkları sorunlardan birisi, sınıf içi disiplinin oluşturulması sırasında ortama, koşullara ve çocuğa göre farklı tekniklerin kullanılmasını gerektirmesidir. Bununla birlikte öğretmenlerin disiplin anlayışlarını belirlemede etkili olan pek çok faktör bulunur. Disiplin, sınıftaki dengenin ve düzenin sağlanmasında büyük önem taşır. Ancak öğretmenlerin çoğu tarafından disiplin "cezalandırma" ile eş anlamda değerlendirilmektedir. Oysa disiplin, çocuklara istedik davranışları kazandırmayı, kendi kendilerini denetlemeyi ve ahlak gelişimini desteklemeyi amaçlayan bir yetiştirme tarzıdır. Amaç, çocukta özdenetimi geliştirmenin yanı sıra sorumluluk duygusunun kazandırılmasıdır (Adams, 2000; Burden, 2010; Evertson & Harris, 1992; Tulley & Chiu, 1995; Veenman & Raemamakers, 1995; Wofgang, 2005). Bu doğrultuda disiplin, çocukların özgürlüğü ve yaratıcılığı karşısında bir engel olarak değil; empati kurma, sorumluluk alma ve sorumluluğunu yerine getirme, öz denetimini sağlama, düzenli yaşama gibi alışkanlıklar edinmesine katkı sağlayan bir yöntem olarak düşünülmelidir.

Araştırma kapsamında son olarak, öğretmenlere disiplini sağlamada kullandıkları teknikler sorulmuştur. Öğretmenlerin çoğunlukla ödül ve ceza yöntemini kullanmaları, disiplin konusundaki yanlış algıya dikkat çekmektedir. Disiplin, ödül ve cezaya dayalı bir yöntem değildir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ödül ve ceza yöntemini kullanmalarının yanı sıra çocukları sürece dahil etmeden sınıf kurallarını belirleyerek disiplini sağlamaya çalışmaları, öğretmen merkezli katı disiplin anlayışının etkin olduğunu göstermektedir. Reschke ve Hegland (1999), öğretmen adaylarının okul öncesi dönem çocuklarının istenmeyen davranışlar karşısında gösterdikleri duygusal olan ve disipline dayalı tepkileri okul öncesi öğretmen adayları üzerinde incelemişlerdir. Bu amaçla, yüksek seviyede öğretmenin kontrolüne yol açan “doğrudan” ve düşük seviyede kontrol tepkisine yol açan “dolaylı yönetim” durumlarının yer aldığı senaryolar kullanmışlardır. Araştırmanın bulguları, öğretmen adaylarının doğrudan yönetim durumunda olumsuz tepki düzeylerinin, istenmeyen davranışta bulunan çocuklardan daha yüksek olduğunu göstermiştir. Saygılı ve Gürşimşek’in (2008) sınıfta çocukların istenmeyen davranışlarına ilişkin çocukların algılarını ortaya koymaya çalıştıkları araştırma ilköğretim okullarına devam eden çocuklarla yürütülmüştür. Çalışmanın sonucunda çocukların istenmeyen davranışlarda bulunmalarına öğretmenlerin yaklaşım ve davranışlarının neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Okulun kendine özgü, okuldaki kişiler tarafından oluşturulan bir yönetim politika ve planına sahip olmaması, var olan hedeflerden çocukların haberdar olmaması, okulun baskıcı, katı ve ceza odaklı disiplin uygulamalarının olması, çocuklardaki istenmeyen davranışları arttıran bir etken olarak ele alınmaktadır. Cameron ve Sheppard tarafından yapılan araştırma depresyon, stres, kaygı, akademik başarısızlık, okul içinde ya da dışındaki saldırgan davranışlar, okulu terk etme ile katı okul disiplini arasında pozitif yönde bir ilişkiyi vurgulamıştır (akt. Ekinci & Burgaz, 2009). Bu bağlamda araştırmaya katılan öğretmenlerin disiplini sağlamada kullandıkları teknikler, öğretmen merkezli katı disiplin anlayışının neden olduğu olumsuzlukları göz ardı ettiklerini düşündürmektedir. Disiplini sağlamak için ödül ve cezanın yerine alternatif olarak kullanılacak bireysel görüşmelerin, sevgi, ilgi, empati gibi iletişim yollarının çok az sayıda öğretmen tarafından kullanılması olumsuz bir durum olarak göze çarpmaktadır. Akar, Tantekin Erden, Tor ve Şahin’in (2010) anaokulları ile ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin sınıf yönetimi ile ilgili yaşantılarını, örnek olay metodu ile belirlemeyi ve öğretmenlerin sınıf yönetimi konusundaki ihtiyaçlarını belirlemeyi amaçladıkları araştırma, Ankara ilindeki 19 öğretmen ile yürütülmüştür. Çalışmaya katılan öğretmenlerin sınıfı kontrol eden, gerektiğinde ödül ve ceza yöntemlerini kullanan, sınıftaki düzen konusunda tek başına kararlar veren, geleneksel bir tutum içinde oldukları tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamındaki öğretmenlerin de alternatif disiplin sağlama yöntemlerini kullanmaması, öğretmenlerin disiplin konusunda sahip oldukları yetersiz ya da yanlış bilgilerden kaynaklanabileceği gibi olumsuz deneyimlerinden de kaynaklanabilir.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda geliştirilen öneriler şu şekildedir:

Öğretmenlerin tutum ve davranışlarının çocuklar üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, meslek yaşantılarında etkili disiplin teknikleri kullanabilmeleri için lisans eğitimleri sırasında sınıf yönetimi konusunda gerekli eğitimi almaları sağlanabilir. Bu doğrultuda disiplini sağlarken ödül ve ceza yerine kullanılacakları alternatif yöntemler öğretilerek bunları kullanmaya teşvik edilmelidir.

Çocukla etkili iletişim kurma, ödül ve ceza yerine disiplini sağlamada kullanılacak en etkili yollardan biridir. Bununla birlikte çocuğa ödül verilecekse neden verildiği iyice açıklanmalıdır. Aksi takdirde çocuklar, sadece yetişkinin istediği davranışı yaptığı için ödüllendirildiğini düşünerek davranışının üzerine düşünmeyecektir. Çocuğun neden ödüllendirildiğini bilmesi davranışın kalıcılığını sağlamak açısından önemlidir.

Ceza, çocuğun olumsuz davranışına verilen tepkidir; ancak çocuğa davranışın neden yanlış olduğunu ya da doğru davranışın ne olması gerektiğini açıklamaz. Bu nedenle çocuk uygun olmayan davranışı neden yapmaması gerektiğini ya da onun yerine hangi olumlu davranışı yapması gerektiğini bilemez. Ceza kimi durumlarda çocuğun karşı tepki geliştirmesine neden olarak saldırganlık, içe kapanıklık gibi olumsuz davranışlara neden olabilir. Ceza yerine olumlu davranışların zamanında pekiştirilmesi ya da olumsuz pekiştirme yönteminin kullanılması daha sağlıklı olabilir. Ayrıca ceza verileceği düşünülen durumların ortaya çıkmasını engellemek amacıyla çocuklara kişilerarası problem çözme yöntemleri öğretilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adams, A. T. (2000). The status of school discipline and violence. *Annals of American Academy of Political & Social Science*, 567, 140-157.
- Akar, H., Tantekin Erden, F., Tor, D. & Şahin, İ. T. (2010). Study on teachers' classroom management approaches and experiences. *Elementary Education Online*, 9(2), 792-806.
- Akgün, E., Yarar, M. & Dinçer, Ç. (2011). The evaluation of classroom management strategies of preschool teachers in classroom activities. *Pegem Eğitim & Öğretim Dergisi*, 1(3), 1-9.
- Akman, B., Baydemir, G., Akyol, T., Çelik Arslan, A. & Kent Kükürtücü, S. (2011). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları sorun davranışlara ilişkin düşünceleri. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 1715-1731.
- Akman, B., Çörtü, F., Özden, Z. & Okyay, Ö. (2004). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi profillerinin incelenmesi. *I. Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresi: Okulöncesi Eğitimde Yeni Fırsatlar*, Marmara Üniversitesi, Kültür Okulları Salonları, İstanbul, 30 Haziran-3 Temmuz 2004.
- Aküzüm, C. & Nazlı, K. (2017). Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları disiplin sorunları, nedenleri ve bu sorunlarla baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi. *International e-Journal of Educational Studies (IEJES)*, 1 (2), 88-102.
- Alisinanoğlu, F. & Kesicioğlu, O. S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili örneği). *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 93-110.
- Alkan, H. B. (2007). *İlköğretim öğretmenlerinin istenmeyen davranışlarla baş etme yöntemleri ve okulda şiddet*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Bear, G. (1998). School discipline in the united states: prevention, correction and long term social development. (Ed. P. Harrison & D. Indoe). *Educational And Child Psychology*, 1(15), 15-39.
- Bulut, M. S. & İflazoğlu, A. (2007). *Anasınıf öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sınıfta karşılaştıkları problem davranışlar ve bu davranışlara yönelik geliştirdikleri stratejiler: nitel bir çalışma örneği*. Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyum Kitabı. (Ed. N. Aral & B. Tuğrul). Ya-Pa Yayınları.
- Burden, P. R. (2010). *Classroom management: Creating a successful K-12 learning community* (4th ed.). Danvers, MA: Wiley.
- Cemaloğlu, N. & Kayabaşı, Y. (2007). Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyi ile sınıf yönetiminde kullandıkları disiplin modelleri arasındaki ilişki. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(2), 123-155.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. (5th ed.). London: Routledge Falmer.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Demir, M. K., Şahin, Ç. & Kartal, O. Y. (2012). Öğretmen adaylarının sınıf içi disiplin sağlamada tercih ettikleri ceza uygulamalarının incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 71-86.
- Denizel Güven, E. & Cevher, F. N. (2005). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(18), 1-22.
- Dökmen, Ü. (2004). *Küçük şeyler*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ekinci, C. E. & Burgaz, B. (2009). İstenmeyen öğrenci davranışlarının öğretmen ve okuldan kaynaklanan nedenleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 91-111.
- Evertson, C. M. & Harris, A. H. (1992). What we know about managing classrooms. *Educational Leadership*, 19(7), 71-78.
- Güleç, S. & Alkış, S. (2003). *Öğretmenlerin sınıf ortamında kullandıkları davranış değiştirme stratejileri*. XII. Eğitim Bilimleri Kongresinde sunuldu, 12-15 Ekim, Antalya.

- He, J., Jin, X., Zhang, M., Huang, X., Shui, R. & Shen M. (2013). Anger and selective attention to reward and punishment in children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 115, 389–404.
- İflazoğlu, A. & Bulut, M. S. (2005). *Anasınıf öğretmenleri ile öğretmen adaylarının sınıf yönetimine bakış açıları: Nitel bir çalışma örneği*. I. Uluslararası Okul öncesi Eğitimi Kongresi, 30 Haziran-3 Temmuz, İstanbul, 251–269.
- Ling, S. M. & Barnett, D. W. (2013). Increasing preschool student engagement during group learning activities using a group contingency. *Topics in Early Childhood Special Education*, 33, 186-196.
- Longstreth, S., Brady, S. & Kay, A. (2013). Discipline policies in early childhood care and education programs: building an infrastructure for social and academic success. *Early Education & Development*, 24(2), 253-271.
- Maitland El Amri, A. (2013). Classroom management strategies to “Live By”. *US-China Foreign Language*, 11(1), 58-67.
- Martin, A. J., Linfoot, K. & Stephenson, J. (1999). How teachers respond to concerns about misbehavior in their classroom. *Psychology in the Schools*, 36(4), 347-358.
- McGinnis, E. & Goldstein, A. P. (2003). *Skillstreaming in early childhood: new strategies and perspectives for teaching prosocial skills* (revised ed.). Champaign, IL: Research Press.
- Öztürk, B. (2002). Sınıfta istenmeyen davranışların önlenmesi ve giderilmesi. E. Karip (Ed.). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods (3th ed)*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Polat, S., Kaya, S. & Akdağ, M. (2013). Öğretmen adaylarının sınıf disiplinine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13(2), 877-890.
- Reschke, K. L. & Hegland, S. M. (1999). Emotional and disciplinary responses of preservice teachers to young children’s misbehavior. *Annual Conference of the American Educational Research Association*, Montreal, Quebec, Canada, 19-23 April 1999.
- Sadık, F. (2002/a). İlköğretim I. aşama sınıf öğretmenlerinin sınıfta gözlemledikleri problem davranışlar. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(10), 1-23.
- Sadık, F. (2002/b). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf içinde karşılaştıkları problem davranışlar. *Öğretmen Dünyası*, 23(272), 31-34.
- Sadık, F. (2004). Okul öncesi sınıflarda gözlenen problem davranışlar ve bu davranışlarla baş etmede öğretmenlerin kullandıkları yöntemler. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13, 88-97.
- Savage, T. V. & Savage, M. K. (2010). *Successful classroom management and discipline: teaching self-control and responsibility*. Thousands Oaks, CA: Sage Publications.
- Saygılı, G. & Gürşimşek, I. (2008). Sınıfta istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 152-159.
- Scarpaci, R. T. (2007). *A case study approach to classroom management*. Boston, MA: Pearson Education.
- Tahiroğlu, A. Y., Bahalı, K., Avcı, A., Seydaoğlu, G. & Uzel, M. (2009). Ailedeki disiplin yöntemleri, demografik özellikler ve çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişki. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(2), 67-81.
- Derman, M.T. & Başal, H. A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-144.
- Thompson, J. G. (2007). *The first-year teacher’s survival guide: Ready-to-use strategies, tools & activities for meeting the challenges of each school day* (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Tulley, M. & Chiu, L. H. (1995). Student teachers and classroom discipline. *The Journal of Educational Research*, 88(3), 164-171.
- Tunstall, P. & Gipps, C. (1996). Teacher feedback to young children in formative assessment: a typology. *British Educational Research Journal*, 22(4), 389-404.
- Uysal, H., Akbaba Altun, S. & Akgün, E. (2010). The strategies preschool teachers use when confronted with children’s undesired behaviors. *Elementary Education Online*, 9(3), 971-979.
- Uysal, H., Burçak, F., Tepetaş, G. Ş., & Akman, B. (2014). Preschool education and primary school preservice teachers’ perceptions about classroom management: A metaphorical analysis. *International Journal of Instruction*, 7(2), 165-180.
- Veeman, S. & Reamaekers, J. (1995). Long-term effects of a staff development programme on effective instruction and classroom management for teachers in multigrade classes. *Educational Studies*, 21(2), 167-184.
- Wofgang, C. H. (2005). *Solving discipline and classroom management problems: methods and models for today’s teachers*. Hoboken, NJ: Wiley Jossey Bass Education.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F. & Babaoğlu, E. (2013). Reward and punishment methods used elementary teachers to provide classroom discipline. *Elementary Education Online*, 12(1), 36-51.
- Yılmaz, N. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf içi disiplini sağlamada kullandıkları ödül ve ceza yöntemlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Citation Information

Özen Altinkaynak, Ş., Uysal Bayrak, H., Taşkın, N. & Akman, B. (2018). Çocukların Ödül ve Ceza Algıları ile Öğretmenlerin Disiplin Hakkındaki Görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 1-12.